

Bussumse vrouwen voor vrouwenrechten

Niet iedereen, zeker de jongere generatie niet, zal zich realiseren dat het actief stemrecht voor vrouwen pas in 1919 per wet werd geregeld. Daar was decennialang voor gestreden, door zowel vrouwen als mannen. Die strijd ging niet aan Bussum voorbij. Een paar Bussumse vrouwen van het eerste uur worden in dit artikel uitgelicht.

Margreet de Broekert

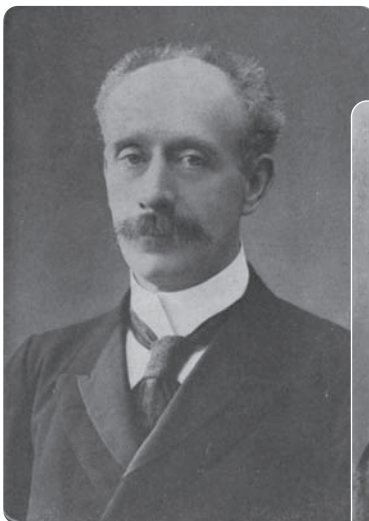
Korte geschiedenis van het algemeen stemrecht

Vanaf 1848 kregen alleen mannen stemrecht die een bedrag van tussen de 20 en 160 gulden aan indirecte belastingen betaalden. In de praktijk betekende dit dat ongeveer 10% van de volwassen mannelijke bevolking naar de stembus mocht. De Grondwet van 1848 gaf niet uitdrukkelijk aan dat vrouwen geen kiesrecht hadden, maar dat was in die tijd voor de wetgever een vanzelfsprekendheid.

Het algemeen kiesrecht voor alle mannen boven de 25 jaar werd in Nederland officieel ingevoerd op 12 december 1917. Tegelijkertijd met de invoering van het onvoorwaardelijk stemrecht voor mannen kwam het passief vrouwenkiesrecht. Dat hield in dat vrouwen wel konden worden gekozen, maar zelf niet mochten stemmen.

Onderwijzeres en vurig socialiste Suze Groeneweg (1875-1940) werd in 1918 namens de SDAP¹ de eerste vrouw in de Tweede Kamer. Op de dag waarop zij als Kamerlid werd geïnstalleerd, diende de vrijzinnig-democraat Henri Marchant een initiatiefwetsvoorstel in om ook het actief kiesrecht van vrouwen te erkennen.

Dat wetsvoorstel werd op 9 mei 1919 door de Tweede Kamer aangenomen met 64 tegen 10 stemmen en op 10 juli 1919 door de Eerste Kamer met 34 tegen 5 stemmen. De wet-Marchant trad in werking op

28 september 1919, vanaf die datum kent Nederland het algemeen kiesrecht

voor mannen én vrouwen. Daarna zou het nog een paar jaren duren voordat alle vertegenwoordigende lichamen op basis van algemeen kiesrecht waren samengesteld.

Henri Marchant in 1913

Wilhemina Drucker in 1913

In de voorhoede

Al was het uiteindelijk een man die voorstelde om het actief stemrecht van vrouwen in te voeren, veel vrouwen hadden beslist niet passief zitten toekijken.

Een van de bekendste boegbeelden in Nederland was Aletta Henriëtte Jacobs (1854-1929). In 1893 had Wilhelmina Drucker de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht (VvVK) opgericht. In 1903 werd Aletta Jacobs de voorzitter.

In januari 1919 ontstond daarnaast de Algemeene Nederlandsche Vrouwen-

Wilhemina Drucker
in 1914 tijdens een
demonstratie voor
grondwettelijke
gelijkstelling van
mannen en vrouwen

Organisatie (ANVO), die al snel 1500 leden telde. Een van de bestuursleden was arts en feministe (Albertine Philippine) Catharina van Tussenbroek (1852-1925). Catharina was bevriend met de veel jongere Henriëtte Pimentel² (1876-1943), die wegens ziekte haar verpleegstersopleiding had moeten afbreken. Henriëtte verliet in 1917 Amsterdam om in Bussum werk te zoeken. Ze werd hier gouvernante en kinderjufvrouw, maar Catharina wist dat Henriëtte meer uitdaging zocht.

Henriëtte was dan ook meer dan bereid om een Bussumse afdeling van de ANVO op te richten. Begin 1920 werd daar een start mee gemaakt, en al na twee maanden werd de eerste grote propaganda-avond

georganiseerd in een van de bovenzalen van Theater Novum. De vrouwen hadden de zaal gezellig aangekleed en er was voor muziek gezorgd. De opkomst was groot, waarschijnlijk mede door het aansprekende, wisselende programma. Een journalist van *De Gooi- en Eemlander* noemde de openingswoorden van Henriëtte in zijn verslag 'een opwekkend speechje'. Zo keek men tegen de vrouwenbeweging aan: een aardige maar vooral niet al te serieus te nemen bezigheid voor dames.

Henriëtte woonde vanaf 1926 weer definitief in Amsterdam.

Nog datzelfde jaar werd ze directrice in dienst van de Vereniging Zuigelingen-Inrichting en Kinderhuis aan de Plantage Middenlaan in Amsterdam, in de volksmond ook wel 'de crèche' genoemd.³

De eerste vrouwelijke Bussumse gemeenteraadsleden

Toen vrouwen zich in 1919 voor het eerst verkiesbaar mochten stellen voor gemeenteraadsverkiezingen – zelf mochten ze dus nog niet stemmen – werden 88 vrouwen verkozen tot raadslid. Nog geen 1% van alle raadsleden in Nederland destijds. Bijna de helft van deze gekozen vrouwen woonde in Noord-Holland. Drie van die 88 dames waren Bussumse vrouwen: mevrouw M. Goudekot-Philips van de SDAP, mejuffrouw J.H.H. Stants van de Economische Bond en mejuffrouw M.C.F. Bahlmann van de Rooms-Katholieke Staatspartij.⁴

Op 2 september 1919 werden zij geïnstalleerd. Burgemeester s'Jacob heette hen welkom in de raad, maar zijn speech

Catharina van
Tussenbroek

liep niet over van enthousiasme over de vrouwelijke inbreng. 'In hoeverre het mededragen van de verantwoordelijkheid door vrouwen tastbare gevolgen zal hebben op de ontwikkeling der maatschappelijke toestanden zal de latere geschiedschrijver moeten uitmaken. Dit is eerst na een lange periode te constateren', aldus de burgemeester. Volgens de verslaggever van *De Gooi- en Eemlander* werden de drie dames tijdens de eerste openbare vergadering van de nieuwe raad door een bomvolle publieke tribune 'als ware wonderdieren beschouwd en, naar wij vermoeden, ook becritiseerd'.

Marianne Goudekiet-Philips (1886-1951)

Een maand na haar installatie beviel Marianne Goudekiet-Philips van haar derde kind en daarmee was zij het eerste Nederlandse raadslid dat een kind ter wereld bracht. Haar verzoek om vanwege haar gezin af en toe 's avonds te vergaderen werd door de heren met zeven voor en acht tegen afgewezen. Ook de twee andere vrouwen stemden tegen!

Raadslid Goudekiet viel op door haar temperament. Ze kon fel tekeergaan, van zich afbijten, maar er was vooral ook waardering voor haar competentie en energie. Ze was een goede spreker, met een eigen stijl: ze bleef altijd een dame. Marianne spande zich in voor de open-

bare bibliotheek en voor kindercrèches. Ze hield, soms staande op een handkar, vurige pleidooien voor goed volksonderwijs, gymnastieklessen in de open lucht, betere wijkverpleging, verlaging van de prijzen voor gas en levensmiddelen en tegen het doordraaien van verse groenten. Ook stak zij veel energie in het verbeteren van de geneeskundige dienst en de benoeming van een schooltandarts.

In 1920 nam Marianne afscheid van de raad. Maar in 1927, verkiezingsjaar voor de gemeenteraden, reisde zij toch weer het land door om propaganda te maken voor de partij waar ze trouw aan was gebleven. Ze liet zich overhalen om namens de SDAP nog een keer zitting te nemen in de Bussumse raad. Haar fractie ijverde voor verbetering van het bestaan van de minderbedeelde inwoners van Bussum. In 1929 zei ze haar politieke carrière definitief vaarwel. Ze woonde

De meeste belangstelling van de publieke tribune, waar de nieuwsgierigen of belangstellenden opeengepakt waren als haringen in een ton, gold natuurlijk de drie vrouwelijke raadsleden, het snuffe van nieuwigheid. Als ware wonderdieren werden ze beschouwd en, naar we vermoeden, ook becritiseerd. Zij trokken zich er niet veel van aan, waren heel gewoontjes onder deze belangstelling. Ze hadden een beetje toilet gemaakt, niet te veel, maar toch — de eerste indruk is immers de machtigste. En eerlijk gezegd, de eerste indruk was goed. De dames braken het stemmige der heeren-coustuums niet onaardig, zagen er niets blauwkousserig uit.

Het geluid der vroede moederen heeft men slechts gehoord bij het afleggen der eeden of beloften, toen de lichte, hooge stemmetjes de min of meer zware mannenstemmen aangenaam wisselden. Tot spreken is het niet direct gekomen, alleen bij de rondvraag bracht mevrouw Goudekiet grooten schrik aan de pers-tafel teweeg door haar voorstel om in het vervolg de vergaderingen 's avonds uit te schrijven. Gelukkig voelde het grootste gedeelte van den Raad hier niets voor, zoodat wij verschoond zullen blijven tot midden in den nacht de beraadslagingen onzer edelachtbaren te moeten aanhooren.

Uit: De Gooi- en Eemlander van 9 september 1919

Marianne Goudekiet-Philips met haar oudste twee kinderen Hester en Carla in 1917

Marianne Goudekiet-Philips, geschilderd door Jaap Weijand

in die tijd met haar gezin op Meentweg 55 in Bussum, maar huurde een kamer in een arbeidershuisje in de Meulenwiekelaan om zich in alle rust te kunnen wijden aan het schrijverschap.

Ina Elisa Prins-Willekes Macdonald (1886-1979)

Ina Willekes Macdonald groeide op in een progressief liberaal vrijdenkersgezin. Haar ouders lieten zich inspireren door mensen als Herman Gorter en Frederik van Eeden, beiden politiek actieve schrijvers en woonachtig in Bussum. In hetzelfde jaar dat Marianne Goudekot-Philips tot de Bussumse gemeenteraad toetrad, werd Paulien Willekes Macdonald-Reijnvaan, de moeder

Ina Prins met haar dochter Sonja in 1917

van Ina, een van eerste twee vrouwelijke raadsleden in Haarlem. Ina ging rechten studeren en trouwde in 1911 met Adriaan Pieter ('Api') Prins.

Ina Prins en Marianne Goudekot waren korte tijd straatgenoten. Marianne woonde vanaf 1911 op Ruthardlaan 22, in 1915 kwam het gezin Prins in huize Alida op Ruthardlaan 3 wonen. Aangemoedigd door haar moeder begon Ina daar aan huis het kinderhuis Vrijheid-Blijheid, het

eerste Montessorischooltje in Bussum.

Het schooltje, voor kinderen van drie tot zes jaar, groeide al na een jaar uit zijn jasje, de familie Prins verhuisde daarom naar de Sandtmannlaan in Naarden. In 1921 vertrok het gezin voor vier jaar naar het buitenland.

In maart 1927 scheidde Ina van Adriaan Pieter Prins. Ze kreeg een kortstondige relatie met Kees Boeke en adviseerde hem bij de oprichting van zijn alternatieve school De Werkplaats in Bilthoven. Ina leefde daarna vooral van het vertalen van (honderden) boeken. Daarnaast was ze tot op hoge leeftijd actief in de Nederlandse Vrouwenbeweging, de Communistische Partij in Nederland (CPN) en Nederlandse Vredesraad. Eind 1942 zat Ina als politiek gevangene korte tijd vast in Scheveningen. Jarenlang zorgde ze, ook financieel, voor de drie kinderen van haar alleenstaande dochter Sonja, die als dichteres en aanvankelijk ook als communiste, een bewogen leven leidde.⁵ Op 92-jarige leeftijd overleed deze bijzondere, veelzijdige, vastberaden Dolle Mina van het eerste uur.

Gooise Meren-vrouwen

Bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen in maart 2022 was 37% van de nieuwe Nederlandse raadsleden vrouw.⁶ In 24 van de 342 gemeenten is minstens de helft van de raadsleden een vrouw. In Gooise Meren zitten vanaf maart 2022 14 vrouwen en 17 mannen in de raad.

Tot op heden heeft Bussum nooit een vrouwelijke burgemeester gehad. Wel was een tweetal vrouwen er waarnemend burgemeester: Rinske Kruisinga (van 14 december 2012 tot 1 juli 2013) en Albertine van Vliet-Kuiper (van juni 2015 tot aan de fusie Gooise Meren per 1 januari 2016).

Muiden heeft wel een vrouwelijke burgemeester gekend: Anne-Marie Worm-de Moel (van 1 maart 2005 tot 1 september 2010). Zij werd opgevolgd door Marleen de Pater-van der Meer, die tot haar overlijden

op 13 december 2015 waarnemend burgemeester was.

In Naarden was Joyce Sylvester waarnemend burgemeester van 14 september 2009 tot aan de fusie Gooise Meren. Daarvoor was zij de eerste zwarte vrouwelijke waarnemend burgemeester in Nederland, in Anna Paulowna.

In de afgelopen ruim honderd jaar is de positie van de vrouw, zowel in de politiek als daarbuiten, sterk verbeterd. Maar toch blijft er nog genoeg werk aan de winkel.

Bronnen

Margreet de Broekert, 'Ina Prins, onderwijsvernieuwer, lid van de CPN, de vrouwen- en de vredesbeweging', in: *BussumsNieuws*, 26 maart 2014

Margreet de Broekert, 'Jet uit het Spiegel werd joodse verzetsheldin', in: *Spiegelschrift*, nr.25 (2020)

Martje Breedts Bruyn, *Tijdloze ogenblikken; een biografie van Marianne Philips*. Amsterdam, 1998.

'Joodse Huizen. Verhalen over vooroorlogse bewoners.

Ruthardlaan 22, Bussum', deel 8. Amsterdam, 2022

Lidy Nicolassen, *De eeuw van Sonja Prins*. Amsterdam, 2009

Paul Schneiders, *Buitengewoon Bussum; een villadorp in benarde tijden 1914-1945*. Bussum, 2006

Margreet Schrevel, *Biografisch woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland*, nr. 2. Amsterdam, 1987

Esther Shaya en Frank Hemminga, *Wacht maar. Het veelbewogen leven van Henriëtte Pimentel. Eerbetoon aan de directrice van de crèche*. Amsterdam, 2020

'Vrouwenkiesrecht in Nederland'. Atria, 2019

Noten

1. De SDAP was de afkorting van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij, die bestond van 1894 tot 1946
2. Catharina woonde samen met haar vriendin en schooldirectrice Cornelia (Hendrica) de Jong. Via Cornelia had Catharina Henriëtte Pimentel leren kennen
3. Samen met Walter Süskind, de directeur van de tegenover de crèche gelegen Hollandsche Schouwburg, werd Henriëtte Pimentel een van de sleutelfiguren in het heldhaftige plan waarmee circa zeshonderd joodse kinderen uit de crèche konden worden gered. Op 23 juli 1943 werd de crèche ontruimd. In die nacht werd Henriëtte samen met zesendertig collega's en zeventig kinderen naar Westerbork vervoerd en vervolgens naar Auschwitz gedeporteerd. Direct bij aankomst werd zij vermoord
4. Niet gekozen werden mevrouw Guepin- Dronsberg van der Linden (Liberale Unie), mej. J.C. Kock (Communistische Partij) en mevrouw A.J. Thomassen-Kramer (SDAP)
5. Ook Sonja Prins werd eind 1942 opgepakt en vastgezet in het Oranjestad hotel in Scheveningen. Net als haar ouders was zij overtuigd communiste en zij zat bovendien in het verzet. Sonja overleefde vrouwenconcentratiekamp Ravensbrück, maar kwam zwaar getraumatiseerd terug.
6. De lobby van onder andere de Stichting Stem op een Vrouw, opgericht in 2017, begint vruchten af te werpen

**Dr. Joyce Juanita
Sylvester (Wikipedia)**